

MH Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtár

A katonai orvosi tudományos infrastruktúra a jubileumok tükrében

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella, PhD

*Kulcsszavak: tudományos infrastruktúra története, katonai orvosi képzés,
Honvédorvos, Der Militärarzt, katonai orvosi szakmai szervezet*

2021-ben a magyar katonai-egészségügyi intézményrendszer és tudományos infrastruktúra 240 éves fennállását ünnepelhette a katonai orvosi közösség, de emellett a jelenlegi szakmai szervezet, a Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság alapításának 30. évfordulóját is. A két jubileum azonban nem választható el egymástól, hiszen már a modern értelemben vett katonai-egészségügyi intézményrendszer megteremtésekor az alapító, II. József is gondolt e terület tudományos életének megszervezésére. Maga az MKKOT azonban elődjére és a hagyományokra építve a magyarországi rendszerváltoztatás után, 1991-ben jött létre.

A katonai orvosi kar számára a 2021. esztendő több jubileumot is hozott; volt ünnep, amelyiket – még a COVID-járvány ellenére is – meg lehetett ülni, de akadt olyan is, amellyel adós maradt a szakmai közösség. 2021. szeptember 21-én emlékezhettünk meg a hazai katonai-egészségügyi intézményrendszer 240 éves fennállásáról tudományos ülés keretében, és ezen rendezvényen csak egy-egy említés állított emléket 1991. május 17-ének, a Katonai Orvosi Társaság, a mai Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság megalapításának.

A két jeles és kerek évforduló azonban nem választható el élesen egymástól, hiszen II. József 1781-es rendszerszervező koncepciója a katonai-egészségügyi intézményrendszer kiépítésére szolgált, ennek pedig magától értetődően a katonai orvosi szakmai közösség megteremtése és megszervezése, a tudományos munka támogatása, és idővel a tudományos diskurzus terének biztosítása úgyszintén része volt.

1. ábra. Meghívó a „240 éves a magyar katona-egészségügy” ünnepi konferenciára

Így tehát nem haszontalan a Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság ünnepének háttéréül a másik jeles évfordulóra is visszatekinteni. II. József 1765-től Mária Terézia mellett társuralkodóként regnált, és a felvilágosodás eszmei áramlatát magáévá téve az állam vezetésében kiemelt prioritásként kezelte a lakosság „személyi, vagyoni és becsületbeli biztonság”-ának védelmét, és ezen belül, a már az orvospépzésben a XVIII. század derekától folyamatban lévő (köz-) egészségügyi reformhoz igazodva, az egészségügy fejlesztését. Rendkívül érzékeny volt a szociális problémákra, „érdeklődést mutatott az egészségügyi intézkedések iránt – ez is összefüggésbe hozható az állam népességéről alkotott nézeteivel: ha ugyanis egészséges a nép, akkor nő a termelőerő és a fogyasztás, gazdagodik az állam” [1]. I. Ferenc császár halála után társuralkodóként felelősségi körébe a hadügyi igazgatás került, ő volt a hadsereg főparancsnoka és az összes, a Birodalomban működő lovagrend nagymestere, így hivatalból különös figyelmet szentelt a haderőnek, ezen belül természetesen a katona-egészségügynek [2]. Feltételezhető tehát, hogy a hadsereget, valamint a katona-egészségügyet érintőleg 1765 és 1780 között hozott egyedi intézkedések még Mária Terézia „nevében”, de a társuralkodó elképzelései szerint születtek. Rövid idővel trónra lépése után azonban személyi orvosának, Leibmedicusának és ifjúkori utazásain mentorának, Giovanni Alessandro Brambillának segítségével, illetve szakmai iránymutatásával látott neki e terület átfogó modernizálásának. Brambilla 1779-től a Birodalom katona-egészségügyi főnöke volt, így tehát nem csupán szaktanácsadóként, hanem szabályozatal-alkotóként is az uralkodó mellett állt. Kalapos királyunk katona-egészségügye átfogó

*2. ábra. A pesti volt jezsuita kollégium épülete a Hatvani és az Újvilág utca sarkán
XIX. századi ábrázoláson*

rendszerterven alapult, újdonsága nem önmagában az ellátás gondolatában kereshető, erre számos és jóval korábbi, akár ókori példa található, hanem tervezete komplexitásában, amely a korszak számos háborús konfliktusa közepette azt a stratégiai célt szolgálta, hogy a hadsereg mellett állandó egészségügyi biztosítás működjék háborúban és békében egyaránt, vagyis még békeidőben kell megteremteni annak lehetőségét, hogy mozgósításkor minél hatékonyabb támasz álljon rendelkezésre a sebesültek és betegek gyógyításában, a harcképesség fenntartásában, az egyének bevethetőségének visszaállításában.

Mindennek megteremtése érdekében II. József 1781-ben három területre kiterjedő összehangolt katonai-egészségügyi haderőfejlesztésbe kezdett, melynek első, legfontosabb eleme a stabil, békében is fenntartott és állandó működésű intézményrendszer, katonai kórházi hálózat kiépítése [3]. Akadtak a Habsburg Birodalomban olyan helyőrségi városok, amelyek ekkor teljesen új kórházépületeket kaptak, példa erre Bécs, Milánó, Mantua, Theresienstadt, Königsgrätz, Lemberg és Nagyszeben, voltak azonban olyan alakulatok – Prága, Brünn, Olmütz, illetve utóbb Arad, Nagyvárad és Fiume [4] –, amelyek az ekkoriban feloszlatott szerzetesrendek (1773-ban a jezsuiták, 1780-as években pedig az ágostonosok és a trinitáriusok) ingatlanjait kapták meg erre a célra [5]. Ebbe a csoportba tartozott Pest is, és ezen a ponton egy újabb jeles évforduló kerül

látóköörünkbe: a pesti Militärspitalt, katonai kórházat, a mai MH EK Honvédkórház jogelődjét – a helytartóság és a magisztrátus levelezéséből ismeretes – még 1781 telének beállta előtt, ősszel kívánták megnyitni a Gyulay ezred betegeinek gyógyítását szolgálandó, akik korábban városszerte polgári házaknál voltak elszállásolva [6].

Tehát az MH EK a magyarországi katona-egészségügyi intézményrendszer teljes 240 éves történetének tanúja és a XVIII. század végétől kezdődően kiemelt intézményi, tudományos – és mozgósítás idején – rendszerszervező szerepű, aktív ágense is volt. De visszatérve a korabeli, II. József uralkodása előtti katona-egészségügyi ellátási modellhez: úgy háborúban, mint béke idején is a sebesült vagy beteg katonák gyógyítását leginkább civil, nem katonai, hanem polgári személyekre bízta, ahol a segítségre szoruló hadfiak nem feltétlenül kaptak professzionális terápiát. A betegápolásban járatos szerzetesi közösségek már több szakismerettel tudtak a gyógyításban szerepet vállalni, de feladatuk nem elsődlegesen a hadsereg ilyen irányú támogatása volt. A sereg az invalidusok számára mindenkor igyekezett megfelelő elhelyezést, leginkább szociális jellegű intézményeket fenntartani, számos esetben pedig éppen az erre teljesen alkalmas kiszolgált katonákat hívták segítségül az aktív állomány egészségügyi biztosításában [7].

Az újonnan kialakított állandó intézményrendszer személyi állományának feltöltése érdekében a speciális katonaorvosi ismereteket közvetítő képzőhely megalapítása és ennek következményeként a megfelelő létszámú hivatásos katonaorvosi kar megteremtése a másik pillére ennek a mindmáig kiható stratégiai fejlesztési tervnek. Vagyis az, hogy az egészségügyi biztosításban a hadjáratok idejére szerződötetett civil borbélyok, felcserek, sebészorvosok, illetve „önkéntes” ápolók helyett professzionális, tábori körülmények közötti szolgálatra felkészített, a sereg integráns részét képező közösség, egészségügyi személyzet álljon rendelkezésre.

II. József katonaorvosi iskolája a ma már Bécshez tartozó Gumpendorf kaszárnyájában nyitotta meg kapuit, amely ingatlan még Mária Terézia időszakában adott otthont az akkori katonai műszaki akadémiának, utóbb pedig Jakob Reinlein féléves katonaorvosi kurzusának [8], mely a hadsereg már gyakorló, rutinnal rendelkező sebészeit, illetve a civil seborvosait avatta be az orvostudomány legfontosabb kérdéseibe [9]. A magasabb tudományos és praktikus elvárásoknak való megfelelés érdekében fogott hozzá Brambilla a képzőhely több területre, a képzési tematikára, az oktatói személyzetre és az infrastrukturális háttérre is kiterjedő modernizáláshoz, valamint a tábori sebészek (orvosok) munkájának szabályozásához. 1779-ben jelent meg nyomtatásban az *Instruction für die bey den kaiserl königl. Armeen, und in den Feldspitalern angestellten Feldchirurgen* című szolgálati utasítás, hogy „a katonaorvosok tisztában legyenek kötelezettségeikkel, illetve azok elhanyagolása esetén felelősségre lehessen vonni őket” [10]. A gumpendorfi almaterv kibővített tananyagában az anatómia, a medicina és a chirurgia egyaránt képviseltette magát, és ez azért is kiemelten jelentős előrelépés, mert a megelőző időszakban a sebészet és a orvoslás többi területe nem kapcsolódott össze sem a képzés, sem a gyógyító praxis, sem pedig a megnevezések szintjén, Brambilla imént említett 1779-es instrukcióiban is külön szól a „Feld-Medicus”-okhoz és „Staabs-Chirurgus”-okhoz.

3. ábra. *Anatómiai Vénusz, Felice Fontana műve*

A modernizáció során maga a kórház külön oktatási épülettel bővült, melyben Brambilla rendelkezésére előadótermet és szakmai, tudományos információs bázisként a szemléltető anyagok számára szertárat, illetve könyvtárhelyiséget alakítottak ki; az uralkodó pedig ugyanekkor, tehát még 1781-ben a legújabb angol és francia sebészeti eszközök gyűjteményét, kötszereket, anatómiai, orvosi és sebészeti szakkönyvkollekciót adományozott az intézménynek [11]. A katonarvos-képzést támogató gazdag információs és demonstrációs arzenál speciális eleme – a ma már leginkább esztétikai és művészettörténeti értéke miatt jegyzett – anatómiai viaszmodell-kollekció, amely mostanában használatos és rendkívül kedvelt háromdimenziós anatómiai atlaszok korai elődjének tekinthető. II. József még 1780-ban, tehát a gumpendorfi iskola megszervezésének időszakában, így még mindenképpen az ottani felhasználás szándékával rendelte meg a viaszszobrokat a firenzei Felice Fontana műhelyében, aki a császár és király részére 30 000 forint értékben 1192 műalkotást készített el 1784 és 1788 között. Ezek azonban már az 1785-től a ma is ismert, reprezentatív Josephinum Palotában működő jogutód intézménybe érkeztek meg 1786-tól kezdődően [12].

A mai értelemben vett és a mostani történelmi paradigmában működő katonaegészségügyet szintén alapjaiban meghatározó koncepció harmadik elemeként az elvi-eszmei szintű rendszerszervezés köszönhető II. Józsefnek és Brambillának, vagyis az egységes működést biztosító szabályzatok megfogalmazása, illetve a katonarvosi tudományos infrastruktúra kiépítése. Utóbbi azonban – igazodva a tudományos élet egyéb területein megfigyelhető művelődéstörténeti folyamatokhoz, az egyes ko-

rokra jellemző tudományszervezési metódusokhoz – csak jóval később, a XIX. század utolsó évtizedeire teljesedett ki.

Jelen tanulmány bevezető sorai csak a 240 éves jubileum tényére, e hosszú történetnek csupán a kezdetére tekintenek vissza jelzésértékűen, és nem vállalhatják fel e szektor teljes históriájának ismertetését, amely a közép-európai nemzetsors eklatáns példajaként számos történelmi paradigmában, ideológiai és szövetségi rendszerben, birodalmi és nemzeti hadseregben szolgálta békében, háborúban, más és más elnevezésű hazája érdekeit, tudományos fejlődését, védelmét, biztonságát, megmaradását [13].

Képzés – szakfolyóirat – szakmai szervezet

Szociológiai értelemben egyazon szakterület, professzió művelői akkor tekinthetők önálló hivatásúnak, koherens szakmai közösségnek, ha önálló, speciális szakképzéssel, saját szakfolyóirattal, valamint a tudományos diskurzus színteréül szolgáló szakmai szervezettel rendelkeznek.

A speciális katonáorvosi szakképzés 1781-es megteremtésétől kezdődően a gumpendorfi iskolát a Josephinum, teljes nevén a Josephinische Medicinisch-Chirurgische Militärakademie követte, amely 1785 és 1874 között számos reform, bezárás és újjászervezés keretében megújulva töltötte be hivatását, és amelynek feladatát és örökségét 1901-től a bécsi, illetve a Magyar Királyi Honvédség keretében működő budapesti Katonáorvosi Alkalmazóiskola vette át. Utóbb, részben már a trianoni határokon belülre szorult Magyarországon a katonáorvos-képzésben fontos szerepe volt több emberöltőn keresztül az orvoskaroknak és orvosi egyetemeknek, az ezeken működő tanszékeknek, valamint a katonai kórházi gyakorlati kiképzésnek, a mai katoná- és katasztrófaorvostani, illetve repülőorvostani intézeteknek, az MH EK kötelékébe tartozó Egészségügyi Felkészítő és Továbbképző Intézetében jelenleg működő 23 féle katoná-egészségügyi, valamint harctéri életmentő kiképzésének, amely a Magyar Honvédség hazai és a NATO-hoz kötődő feladatainak ellátására készíti fel az egészségügyi vagy a harcoló katonákat. Mindezeket a képzési formákat az éppen aktuális katonáorvosi vezetés szervezte meg, indította útjára, alakította az aktuális történelmi pillanatokban megfelelő tematikájú, célú, a mindenkori jelen hadi- és orvostechikájához igazodó tartalmú kurzusokká.

Más a helyzet a tudományos infrastruktúra másik két elemével, a szakfolyóirattal és a szakmai szervezetekkel, hiszen ezek – saját történelmi koruk, pillanatuk gyermekeiként is – nem „hatalmi szóra” jöttek létre, még akkor sem, ha adott esetben a hadügyi igazgatás vagy akár a hatalom támogatását szintén maguk mellett tudhatták.

A katonáorvosi tudós közösség első magyarországi szakfolyóirata az 1888-ban megindult és olvasóit mind a mai napig szolgáló Honvédorvos, amely a Magyar Királyi Honvédségben tevékenykedő doktorok orgánuma volt, de számos magyar vonatkozása miatt meg kell említeni még a Bécsben megjelenő Der Militärarztot is, amely az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadserege orvosainak lapjaként fungált 1867 és 1918 között.

A(z osztrák–)magyar katonaorvos-társadalom szakfolyóiratainak megalapításával beleilleszkedett a korszak szellemi áramlataiba, a XIX. század második felére, utolsó évtizedeire jellemző a speciális szakterülethez kötődő szaklapok útjára indítása, de nem szabad megfeledkeznünk a tudományos folyóiratok korábbi generációjáról sem, amelynek képviselői között szintúgy találhatunk hadi gyógyászati vonatkozású periodikumokat. A XVIII. század végén a Josephinumhoz kötődő tudományos műhely közreadásában jelent meg a hazai katona-egészségügy szempontjából releváns első két szakmai időszaki kiadvány. A Bibliothek der neuesten medicinisch-chirurgischen Literatur für die k. k. Feldchirurgen füzetek 1791 és 1793 között láttak napvilágot, az Abhandlungen der Römisch. Kaiserl. Königl. Josephinischen Medicinisch. Chirurgischen Academie zu Wiennek pedig összesen csak két tomusa került az érdeklődők kezébe 1787-ben, illetve 1801-ben. A kiadvány latin változatából azonban csak az első kötet készült el, az Acta Academiae caes. reg. Josephinae Medico-chirurgicae Vindobonensis 1788-ban hagyta el a sajtót. Mindegyikről el kell ismerni, hogy korabeli olvasói számára jelentős segítséget nyújtottak a szakirodalmi tájékozódásban, illetve, hogy az utókor számára fontos művelődéstörténeti jelentőséggel bírnak, de szorosabb értelemben egyikük sem tekinthető igazi szakfolyóiratnak. A Bibliothekban nem a periodikum számára megírt és szerkesztőségének benyújtott önálló közlemények jelentek meg, hanem – leginkább a Josephinum könyvtárára, annak nívóumaira támaszkodva – a munkatársak, az akadémia professzorai áttekintést, szemléket, tömörítvényeket adtak a katonaorvostan és „résztérületei” (anatómia és fiziológia, botanika, kémia, sebészet, szülészet, belgyógyászat, vagyis a tágabb értelemben vett medicina, gyógyszerészet, illetve egyes tartalmú iratok fejezetekben) legfrissebb hazai és külföldi, leginkább angol, francia és latin irodalmáról német nyelven. A füzetek végén néhány tudományos folyóirat tartalmát, közleményeit is ismertette a lap, illetve személyi híreket is közölt. Az Abhandlungen pedig leginkább a Josephinum meglehetősen rövidéletű tudományos évkönyvének tekinthető, amelyben a tanulmányok és a hivatalos közlendők mellett az intézményhez nem kötődő szerzők nem is kaptak publikációs teret. Tehát előzményként mindenképpen említésre méltók ezek a monumentumok, valódi szakfolyóiratként azonban csak a Honvédorvosra és a Der Militärarzttra tekinthet az utókor.

A két „testvérkiadvány” közül az indulás idejének szempontjából a primátus mindenképpen a bécsi lapot, a Der Militärarztot illeti meg. A Militärarzt az Osztrák–Magyar Monarchia elsőként alapított katonaorvosi szakfolyóirata, amely nem önálló kiadványként, hanem a Wiener Medizinische Wochenschrift mellékleteként indult meg 1867-ben, és kéthetes megjelenéssel, kezdetben Internationales Organ für das gesammte Sanitätswesen der Armeen, utóbb Zeitschrift für das gesammte Sanitätswesen der Armeen alcímen szolgálta szakmai közösségét [14]. A lap szervezetileg nem, de hivatásában, tartalmában mindenképpen a közös hadsereghez kötődő periodikum volt, és már nem sokkal a folyóirat útjára indítása után felvetődött annak igénye, hogy a Monarchia katonaorvosai számára saját, „igazi”, önálló katonaorvosi profilú szaklapra lenne szükség, amely nem kötődne hivatásuk civil gyakorlóinak orgánumához [15]. A terv azonban csak annyiban valósult meg, hogy 1872-től a Militärarzt főlapjától függetlenül is forgalmazhatóvá vált [16]. A folyóirat hasábjain a soknemze-

tiségű Monarchia mindegyik népe képviseltette magát, a szerzői nevek között a németajkúak mellett szláv nyelvű és magyar is jócskán előfordult. Ők a közös hadsereg és a Magyar Királyi Honvédség kötelékében is szolgáltak, akadt közöttük magyar ezred orvosa, vagy megalapítása után a Gyáli úti, 1. számú Magyar Királyi Helyőrségi Kórház gyógyítója, de sok esetben az akkori közös hadsereg 16. Garnisonspitalja, a mai Honvédkórház gyakorlati és tudományos eredményei váltak közkinccsé a kiadványnak köszönhetően. A hazaiak mellett külhoni katonadoktorok írásai, illetve a hazai és külhoni katonaorvosi közösség tudományos, szervezeti és személyi hírei szintén helyet kaptak a *Militärarzt* hasábjain.

A periodikum a Nagy Háború végével, tulajdonképpen a Monarchiával együtt szűnt meg, főlapja 1918-as kötetében a *Militärarzt* mint melléklet mindösszesen tíz, valóban kinyomtatott számának csatolására vonatkozó közlés olvasható, az utolsó az 1918. november 23-ai füzetben, tehát a korábbi kéthetes megjelenés már a Nagy Háború alatt sem volt tartható. A *Wiener Medizinische Wochenschrift* 1918. december 21-ei, évzáró számában az esztendőt értékelő írásban a *Militärarzt* kiadását akadályozó „kínos és szigorú cenzúrarendelkezésekre” hivatkozott a szerkesztőség, amely a kiadvány megjelentetését teljesen ellehetetlenítette. 1919-ben pedig Salomon Kirchnerberger nyugállományú vezértörzsorvos *Das Ende des österreichisch-ungarischen Militärsanitätswesens* című írásában [17] a Monarchia felbomlása utáni helyzetet értékelve kimondta: „az osztrák–magyar katona-egészségügy már a múlt része”. Igaz volt ez magára a folyóiratra is.

Korai időszakát tekintve több aspektusból is hasonlított a Magyar Királyi Honvédséghez kötődő Honvédorvos a *Militärarzt*hoz. Az önálló magyar nemzeti haderő a kiegyezés után kialakított jogi háttérnek köszönhetően 1868-ban szerveződött meg. Magától értetődően a Honvédségnek katonaorvosi karra is szüksége volt, hiszen – utalni kell II. József katona-egészségügyet szervező koncepciója alaptételeire – a katonaorvosokat nem csupán háborús körülmények között igényli a hadsereg, hanem például mindenkor feladatuk a sorozásokon való részvétel, az egészségmegőrzés és az egészség helyreállítása békeidőben is; a laktanyák, helyőrségek, táborok higiénés körülményeinek vizsgálata és megfelelő minőségű fenntartása, a hadgyakorlatok (akkori kifejezéssel élve „hadijátékok”) egészségügyi biztosítása, illetve végül, de nem utolsósorban a vonatkozó tudományos kutatói tevékenység folytatása. Rövidesen ezen feladatok ellátásának, kötelezettségek betöltésének módjáról, valamint a két haderő katona-egészségügyének egymáshoz való viszonyáról rendelkező szabályzatok is megjelentek, amelyek nagyrészt a közös hadsereg vonatkozó instrukcióinak fordításai voltak. A két katonaorvosi kar tehát mindenképpen egymással együttműködésben fungált, és igaz ez még akkor is, ha a magyar nemzeti haderő megalapítása pillanatától önálló, nemzeti, a magyar identitás jegyeit hordozó, az 1848/1849-es hagyományokra és tagjai között a szabadságharcot megjárt katonákra úgyszintén építő közösség volt.

A Honvédorvos az első – és mindmáig egyetlen – hazai, magyar nyelvű, tisztán katonaorvosi (katona- és katasztrófaorvosi) szaklap; történetére természetesen hatottak a magyar és egyetemes köztörténelmi események, a katona-egészségügyi szervezeti változások, az orvostudomány fejlődése, valamint mindazok a szellemi és tárgyi

aspektusok, amelyek egy-egy korszak paradigmájának összetevői. Ezeket, valamint a kiadvány megjelenésének időszakos kihagyásait figyelembe véve a Honvédorvos hosszú életének alábbi szakaszait lehet elkülöníteni. Az 1888 és 1914 közötti periódus a kiadvány korai élete; a Nagy Háború és a trianoni békediktátum krízisei utáni hosszú és fájdalmas újjászerveződés gyümölcseként élte meg a lap második korszakát 1929 és 1944 között; eleinte többféle címen megjelenve szolgálta a szocialista katonaegészségügyet az 1949–1989-es időszakban; a rendszerváltoztatástól, 1990-től pedig mindmáig számítódik a számos intézményi változással és a modern tudományos világba, a NATO kötelékébe való integrálódással jellemezhető negyedik, sok szempontból érett életszakasza.

A Honvédorvos első száma 1888. január 15-én látott napvilágot a Gyógyászat egyik mellékleteként, tehát a Militärrazthoz hasonlóan ezen kezdeti időszakában külön szerkesztőséggel sem rendelkezve, még formális kötődés nélküli „külső”, eszmei támogatója volt a katonaeorvoslás ügyének. Ezen az a tény sem változtatott, hogy első szerkesztője dr. Szénásy Sándor ezredorvos volt. A kiadvány alcíme szerint „a hazai katonaeorvosi intézmény tudományos és társadalmi közlönye”, ennek megfelelően pedig a beköszöntőjében olvasható, meglehetősen veretességgel megfogalmazott célkitűzése: „Ezen, hatáskörében terjeszkedő, tekintélyében növekvő orvosi kar számára óhajtottunk már régen orgánumot létesíteni, mely egyrészt azon, ma már szintén önálló szaktudománynak, melyet hadegészségügynek nevezünk, szolgáljon, másrészt azon jogos érdekek szószólója legyen melyek a honvédorvosi intézmény jelenét fejleszteni, jövőjét biztosítani vannak hivatva.” [18].

A folyóiratot indulásakor laptulajdonosként dr. Kovács József orvoskari tanár jegyezte, aki még középiskolás korában vett részt az 1848/1849-es szabadságharcban, 1866-ban pedig már végzett sebészorvosként a porosz–osztrák háború sebesültjeit gyógyította a pesti Ludoviceum, vagyis az akkor az épületben működő 16. helyőrségi kórház, a mai Honvédkórház kertjében felépített barakk-kórházban. Pályája végül egyetemi katedrát hozott számára, de ebben a „civil” minőségében is egyike volt azoknak, „akik a honvédorvosi intézmény bölcsőjénél állottak, kik azt szeretettel és gondnal nevelték”, jelentős szerepe volt a magyar királyi honvédorvosi kar megteremtésében és képzésében. Így méltó, hogy „a mint ő vonzódását mindvégig megtartotta a katonaeegészségügyi intézmény számára, a minthogy utolsó ténykedése is a honvédorvosok oktatása volt, és a mint úgyszólván a honvédorvosok képviselőitől búcsúzott el élete alkonyán, úgy e katonás külsejű és hajlamú, de azért a békében is nagy sebész emléke mindig becsben fog maradni, míg a honvédorvosi intézmény fennáll” [19]. Kovács József halála után Schächter Miksa lett a laptulajdonos, aki azonban maga nem publikált a kiadványban.

A Honvédorvosban a legtöbb cikk szerzője azonban a Magyar Királyi Honvédség katonaeorvosaként tevékenykedett, de úgyszintén publikációs teret kaptak a folyóiratban a védelem-eegészségügyi vonatkozású kutatási témával rendelkező civil doktorok, például a (katonai) pszichológia és pszichiátria olyan hírneves képviselői, mint Ferenczi Sándor, aki az 1902. évi 3. számtól főmunkatársa is volt a periodikumnak, vagy babarczi Schwartz Ferenc. A folyóirat hivatása szerint azok számára biztosított teret, „akik magyar nyelven akarták publikálni speciális katonae-

4. ábra. Dr. Kovács József

gyógyászati dolgozataikat vagy olvasni az őket érdeklő közleményeket”. Az előbb említett két jeles lélekgyógyász számára nem jelentett volna gondot, hogy idegen nyelven publikáljon, nem is a katonaeorvosi kar nyelvtudása volt itt az alapvető kérdés, hanem éppen a közös hadseregtől való elkülönülés hangsúlyozása. A Honvédség doktorai szívesebben nyilvánultak meg a *Militärarzt* helyett a nemzeti haderő szakfolyóiratában. (És – érdemes megjegyezni – ugyanez a szempont jelent meg a katonaeorvosi szakképzés körüli vitában is: az Orvosi Hetilap egyik vonatkozó közleménye kiemelte, hogy a kiképzés ne Bécsben, hanem a honvédorvosok számára hazai intézményben, „magyar városban, magyar egyetemen, szóval a magyar cultura folytonos befolyása alatt” történjék [20].)

A szakfolyóirat első időszaka még 1914 nyarán ért véget; a lap megszűnését pedig esetében nem a hadicenzúra túlzott szigora okozta, de nem is a katonaeorvosok vagy a mozgósítás következtében katonaeorvossá avanszált civil doktorok érdektelensége, hiszen számukra éppen rutinosabb orvostiszt társaik tapasztalatai jelentették/jelentették volna az iránymutatást eddig ismeretlen feladataik ellátásában. Egyszerűen a papírhiány kényszerítette a Gyógyászatot arra, hogy mellékletei közrebocsátását feladja, tehát „A békebeli Honvédorvos ... a nagy világégés áldozata lett. Csak romok maradtak vissza.” [21].

A romokból való építkezés azonban meglehetősen hosszú időt vett igénybe, hiszen számos gátló tényező hatott az elmélyült katonaeorvosi tudományos munkára, de részben magára a hivatásgyakorlásra is: a háborús sérültek és sebesültek, a fogságból visszatértek ellátásának felelőssége, a spanyolnáthajárvány, gazdasági és politikai bizonytalanság, a haderőcsökkentési kötelezettség, a trianoni szerződés jelentette sokk, a román, szerb és csehszlovák megszállás, és még hosszan sorolhatnánk az eseményeket. Mindemelllett az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után az utódállamoknak rendezniük kellett a közös vagyonból való részesedésük kérdését, többek között a katonai ingóságok és ingatlanok, ezen belül a kórházak tulajdonviszonyait is, ez pedig az intézményi viszonyok átrendeződésével, a működés átstrukturálásával járt.

5. ábra. Tábori segélyhely a Nagy Háború alatt

A lap 1929-ben azonban főnixmadárként kelt ki a romokból, megerősödve, önálló kiadványként és a Magyar Királyi Honvédséghez formális módon kötődve. A Honvédorvos újabb folyama „a Honvédorvosok Tudományos Egyesületének havi folyóirata”-ként látott napvilágot, szerkesztősége és kiadóhivatala pedig a budapesti Gyáli út 17. alatt lévő, eredendően is a Honvédség kötelékében 1898-ban megnyitott 1. számú helyőrségi kórházban működött. Testületi szerkesztője a Magyar Királyi Honvéd és Közrendészeti Egészségügyi Tanács volt, szerkesztőként 1936-ig dr. Brana János főtörzsorvos, utóbb dr. Héjja Pál ezredorvos, majd dr. Demkő Antal orvos vezérőrnagy jegyezte, felelős szerkesztője pedig a teljes második korszakban dr. Franz Géza volt a korszak kezdetén törzsorvosi rangban, az 1944-ben megjelent utolsó szám közlése szerint orvos vezérőrnagyként. A periodikum Franz Géza Beköszöntője szerint „a honvéd és közrendészeti szervek orvosainak orvosi, tudományos szaklapja”, amely „hazai és külföldi közleményeket hoz, előbbieket részben eredetiben, részben kivonatosan, utóbbiakat referatumok alakjában”, de célul tűzte ki a szerkesztőség, hogy a nemrégiben megalapított szakmai egyesület, a Honvédorvosok Tudományos Egyesülete gyűléseinek anyagait, egyéb konferenciák, rendezvények előadásait, illetve az újonnan megjelenő releváns szakkönyveket szintén ismertessék [22].

A Honvédorvos 1929 és 1944 közötti lendületes szakmai és tudományos szerepvállalása azonban semmiképpen sem választható el a Nagy Háború utáni revíziós törekvésektől, a bújtatott, majd egyre nyíltabban felvállalt militarizációtól. Plasztikus példa erre dr. ajkai Ajkai Zoltán vezértörzsorvosnak az Egyesület 1930. február 4-ei közgyűlésén elhangzott megnyitója: „Dolgozzunk tudományos téren egymást támogatva és segítve, képezzük magunkat, de ne csak itt ezen egyesület kebelében tartott

aránylag ritka összejöveteleken, hanem mindenütt, ahol arra mód és alkalom adódik. Ma minden tisztességes, becsületes magyar embernek teljes erejéből kell dolgozni, s mindenkinek arra kell törekedni, hogy büszke öntudattal érezze azt a boldogító érzést, hogy hasznos polgára e megcsonkított hazának. Mert csak így együtt érezve és munkálkodva mondhatjuk el büszkén, felemelt fővel, hogy a honvédorvosi tisztikar is teljes erejével és tudásával vesz részt annak a nagy célnak az elérésében, amely nagy és szent cél kell, hogy minden munkánknak és gondolatunknak irányítója legyen: a független, a szabad, a boldog Magyarország feltámadása.” [23]. A kiadványban közölt írásokban mindvégig érződik a Honvédség részéről érkező hivatalosan felvállalt támogatás a „nagy cél” érdekében. Ez eleinte az eljövendő kibontakozás, Nagymagyarország területi integritása helyreállításában való reményt sugározta, a II. világháború elején a katonaorvosi sikereket hangsúlyozta, utóbb pedig a hadi helyzet mind rosszabbra fordulásával egyre nagyobb szükség lett a honvédorvosi kar mindinkább nélkülözhetetlen kitartásának, kreativitásának erősítésére: „A mai válságos időkben minden tettünkben izzó hazaszeretetet kell, hogy vezéreljen bennünket. E mellett minden egyéb magán- vagy kari érdek is jelenleg másodrendű” – olvasható a biztatás, de a HOTE akkori elnöke, Millián Béla orvos vezérőrnagy már a várva várt békére is gondol: „Meggyőződése, hogy a magyar honvédorvosi kar igenis ki fogja venni részét az országépítő munkából és hozzá fog járulni Magyarország feltámadásához.” [24]. A Honvédorvos az 1944. évi május–júniusi számával megszűnt, a katona-egészségügy újjáépítésében csak 1949-es újraindulásától kezdve vállalhatott újra szerepet.

A II. világháború utáni megváltozott körülmények közötti tevékenység útkeresését, a korábbi történelmi gyökerek és a tiszteletreméltó hagyományok átörökítését, illetve a korabeli átpolitizált elvárások között feszülő ellentétet, de mindenkor a legmagasabb színvonalú szakmai-tudományos munka prioritását is mutatja az első évek változatos címadása. 1949 és 1957 között a szakfolyóirat több címet is viselt: 1949–1950-ben Honvédorvosi Közlemények, 1950–1952-ben Honvédorvos, 1953–1956-ban pedig Katonaorvosi Szemle elnevezéssel jelent meg, csak 1957-ben kapta vissza régi-új titulussát. Az 1949 és 1989 közötti évtizedek során a korábbtól teljes egészben eltérő, újabb történelmi paradigmában szolgálta tudós közösségét, és nem csupán az orvostudomány, a katonaorvostan és az orvostechológia fejlődése, valamint a köz-történelmi események okozta változások figyelhetők meg a kiadványban, hanem szervezeti, intézményi kötődése szintén átalakult ebben a korszakában.

A Honvédorvos újjászületése és háttérintézményének megváltozása – vagyis az, hogy 1949-ben a Róbert Károly körútra került a szerkesztőség – mindenképpen különösen érdekessé teszi a kiadvány történetének e momentumát. Budapestnek a XIX. század végétől három katonai kórháza volt, megszervezésük sorrendjében említve őket: az akkori közös hadsereg 16. helyőrségi kórháza, ez a mai Honvédkórház, ennek testvérintézménye volt Budán a 17. Garnisonspital, melyet utóbb Tiszti Kórházként is ismerhettünk, és a legfiatalabb a Magyar Királyi Honvédség 1898-ban megnyitott 1. számú és a Nagy Háború végéig egyetlen helyőrségi kórháza. 1945 után azonban évekig csak a Róbert Károly körúti működött, hiszen a másik kettő részben még ennél is romosabb, egészében pedig megszállás alatt, szovjet katonai használatban volt [25]. Így szükségszerűvé vált, hogy a teljes katona-egészségügyi szakmai infrastruktúra

(a katonatorvosi és -egészségügyi szakképzés, a szakmai szervezet és a szakfolyóirat szerkesztősége) az akkori Honvéd Központi Kórházban centralizálódjék. A szakmai szervezet és a képzés gyorsan újraindult a romokból lassan felépülő kórház kebelében, a szerkesztőség és a szakfolyóirat, a tudományos szakirodalmi háttér újjászervezéséhez azonban több időre volt szükség. A Honvédorvosi Közlemények szervezeti nem, de logikailag, illetve tevékenységében mindenképpen kötődött a kórház orvosi tudományos könyvtárához, melynek újjászervezése a háborús károk után 1948–1949-re nagyvonalakban befejeződött, így a bibliotéka külföldi szakfolyóirat-állománya biztosította a Lapszemle című rovat információs bázisát, a referátumok készítői pedig a kórház szakorvosai voltak [26]. A szerkesztőség így 1949-től kezdődően mind a mai napig a Róbert Károly körúton működik szervezeti katona-egészségügyi kutatásokhoz és jelenleg a Tudományos Könyvtárhoz kötődően.

A szaklap 1–3. összevont száma – az 1948-as indulás tervével ellentétben – 1949-ben került az érdeklődők kezébe mint az Orvosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportjának közlönye, szerkesztősége pedig a Honvéd Központi Kórház laboratóriuma volt. A kiadványt főszerkesztőként dr. Merényi Gusztáv orvos vezérőrnagy, felelős szerkesztőként pedig dr. Kiss István orvos őrnagy jegyezte. Dr. Merényi Gusztáv előszava vázolta a kiadvány célközönségét: a Honvédorvosi Közlemények a katonatorvosok és katonagyógyszerészek szaklapja, amely eredeti tudományos cikkeket közöl, valamint a csapatorvosi gyakorlat, a tábori egészségügy és a katonai egészségügyi szakdolgozók munkájának kérdéseit dolgozza fel. Kiegészítő rovatként az Orvosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportjának üléseiről, az újonnan megjelent hazai és külföldi szakkönyvekről, folyóiratcikkekről tudósít, illetve a fontos releváns konferenciákon, rendezvényeken elhangzottakról ad összefoglalást [27].

Idővel a folyóirat más közreadó és/vagy (katonatorvosi szakmai) szervezet égisze alatt szerkesztődött. Kezdetben az Orvosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi szakcsoportjának közlönye megjelöléssel jelent meg, utóbb A Honvéd Egészségügyi Szolgálat tudományos folyóirata névvel hagyta el a sajtót, majd közreadója a Magyar Néphadsereg lett. A Magyar Néphadsereg katonatorvostudományi folyóirataként jegyezte szakmai közössége a Honvédorvost 1953-tól 1987-ig, 1988-tól, a rendszerváltoztatás körüli években pedig alcím nélkül kerültek a füzetek a katonadoktorok kezébe. És éppígy váltották egymást a főszerkesztők: dr. Merényi Gusztáv (1949), dr. Felkay Dénes (1949–1953), dr. Uray Gyula (1954–1956), dr. Farády László (1957–1967), dr. Vámos László (1968–1974 felelős szerkesztő, 1975–1981) és prof. dr. Hídeg János, aki 1983-tól 2012-ig, majd 2018-ban bekövetkezett haláláig tiszteletbeli főszerkesztőként szerepelt a kiadványon, mellette a tulajdonképpeni szakmai munkát mindvégig prof. dr. Grósz Andor tábornok végzete felelős szerkesztői minőségben. További, jelentős szerepet játszó editora volt a lapnak dr. Radó György (1950–1953) és dr. Giacinto Miklós (1981–1983) orvos ezredes, a szerkesztőbizottságban pedig természetesen benne voltak a Kórház mindenkori parancsnokai és jeles tudós katonatorvosai, akik közül számosan szerkesztői, publikációs és ilyen értelemben tudományszervezői tevékenységük mellett a katonatorvos-képzésnek és a katonatorvosi tudományos életnek, grémiumoknak is aktív és jelzetős életművet maguk után hagyó alakjai voltak.

Az 1975-ös évfolyamtól a katona-egészségügy aktuális kérdései és az orvostudomány új fejleményei mellett – leginkább a Róbert Károly körúti telephelyre költözés (1899) 75., illetve a hadsereg 1945 utáni újjászervezése 30. évfordulójának apropóján – számos történeti jellegű közlemény látott napvilágot a Honvédorvos hasábjain. Az elkövetkező években pedig a kórház növekedésével, szervezetésnek differenciálódásával létrejött részlegek tartottak évfordulós ünnepi tudományos üléseket, ezek előadásait a lap nagyrészt közölte. A katonaorvoslás történetének jeles momentumai (1848/1849-es forradalom és szabadságharc, az I. világháborús katonaorvosi tapasztalatok, a Honvédorvos története, a Néphadsereg egészségügyi vonatkozású szakszolgálatainak története stb.) mellett egyre több nem szocialista országban tartott rendezvényről vagy tanulmányútról szóló beszámoló látott napvilágot, és a felívelőben lévő orvostechnikai, orvosi informatikai vagy az irányítás és vezetéstudományi közlemények száma szintén növekedést mutatott. Utóbbiak már a Központi Katonai Kórház rekonstrukciójához, a majdani (számunkra: a mai) új épületek funkcionális modelljének kidolgozásához kötődtek [28].

A rendszerváltoztatással kezdődik a Honvédorvos negyedik, mindmáig tartó, ismételten színes, változatos mikro- és makrokörnyezetbe ágyazott korszaka. Az 1990-es politikai-gazdasági fordulat – minden tagadhatatlanul örömteli hozadékaival együtt – a korábban megszokott, és jól-rosszul működő struktúrák átalakulását, illetve több esetben ezzel összefüggésben finansziális nehézségeket hozott az élet minden területén, így a szakfolyóiratok kiadásában is. Az 1990-es évek első felében a Honvédorvos súlyos anyagi nehézségekkel találta szemben magát, pedig a hazai katonaorvoslás a katonai szövetségi rendszer lecserélésével ismét más, új viszonyrendszerbe, másik szövetségesi körbe került, új kapcsolatok keletkeztek, más elvárásoknak, szabványoknak kellett megfelelni, más feladatokat kellett megoldani, ehhez azonban éppen nagyobb anyagi forrásbázisra, valamint a felhalmozott, széles spektrumú katonaorvosi kollektív szaktudás hatékony fejlesztésére, felhasználására, az éppen aktuális elvárásokhoz adaptált szétszórására lett volna szükség. Így a szakfolyóirat megjelentetése csak jelentős késéssel volt lehetséges, az Egészségügyi Szolgálatfőnökség 1992. évi beszámolója szerint „a tudományos munkavégzés hiányossága a tudományos közlemények megjelentetése szaklapunkban, a Honvédorvosban, mely területen évek óta nem sikerült előrelépni” [29]. Mindezzel együtt azonban a Honvédorvos a számozási adatok tükrében megtartotta folyamatosságát, bár a megjelenésben való lemaradás kétségtelen.

A késéssel megjelenő 1993-as évfolyamtól jegyzi a Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálat mellett a Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság is a Honvédorvost közreadóként, ez pedig a szakmai profil megváltozását, bővülését, illetve a Honvédség békeidőben vállalt feladatkörének, társadalmi szerepvállalásának kiszélesedését tükrözi. A 2000. esztendőől kezdődően rendszeresen közzétette a kiadvány a Magyar Honvédség Orvosi Tudományos Tanács és a Magyar Katonai Katasztrófaorvostani Társaság tudományos konferenciáin elhangzott előadások rezüméit, az önálló cikkek között pedig nagy számban jelentek meg az éppen zajló missziók tapasztalatait összegző dolgozatok, illetve a NATO-csatlakozással összefüggő szervezeti változásokkal, a bevezetendő új szabályzatokkal, módszerekkel kapcsolatos

beszámolók. A lapban publikált közlemények a katonaorvosi és a katona-egészségügyi praxis legfrissebb eredményeit közvetítik, érzékenyen reagálnak a környező világ kihívásaira, vagy kalauzsolnak el szakma- és hivatástörténeti monumentumok rejtélyei között. A Honvédség és a katona-egészségügy szövetségi kötődését, elkötelezettségét jól mutatja, hogy 2010-től pedig a NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központja szintén bekapcsolódott a szakfolyóirat szerkesztésébe, közzétételébe.

A folyóirat ma elsősorban, de nem kizárólagosan a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ munkatársainak publikációs tere, profilja az intézményben jelenleg folyó katona-egészségügyi kutatások és a gyakorlati munka bemutatása, de katonaorvosi tudomány- és szakmatörténeti közlemények, illetve a terület hazai és nemzetközi hírei, a fontos külhoni cikkek referátumai is olvashatók benne. Rendszeresen tudósít a vonatkozó szakmai szervezet, a Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság éves tudományos konferenciáiról és a védelem-egészségügy hazai és nemzetközi eseményeiről, fejleményeiről, a HM–BM orvosi konferenciákról. A Honvédorvos az MTA Hadtudományi Bizottsága által jegyzett lektorált tudományos szakfolyóirat, szakterületének egyedüli tiszta profilú, magyar nyelvű periodikuma, amely azonban angol címfordításai, absztraktjai és kulcsszavai segítségével, open access hozzáférésű kiadványként, a 2016-os évfolyamtól kezdődően a CrossRef rendszerben regisztrált és DOI-val (Digital Object Identifier) ellátott cikkeivel kilépett a nemzetközi tudományos élet porondjára, vizibilitásának köszönhetően nem csak a magyar szakmai közönség érdeklődésére tarthat számot.

Mindezekért sokat köszönhetünk a kiadvány jelenlegi gondozóinak, a tartalmi gazdagságért és a több mint 130 éves Honvédorvos modernizálásáért, a XIX. századi gyökerű folyóirat átvezetéséért a XXI. századba.

6. ábra. Prof. dr. Grósz Andor nyugállományú orvos dandártábornok, a Honvédorvos főszerkesztője előadást tart a 130 éves Honvédorvosról az MKKOT 2019. április 17-ei tudományos ülésén

A szerkesztőbizottság elnöke dr. Kopcsó István orvos vezérőrnagy, PhD, helyettesei: dr. Zsiros Lajos nyugállományú orvos dandártábornok, PhD és dr. Svéd László nyugállományú orvos altábornagy, PhD, a főszerkesztői teendőket 2012-től prof. dr. Grósz Andor nyugállományú orvos dandártábornok, PhD végzi a „szerkesztőségi ügyvivő”, dr. Breznayné Filló Ilona állandó és hathatós támogatásával; a szerkesztőbizottság tagjai: dr. Faludi Gábor nyugállományú orvos ezredes, PhD, dr. Fazekas László, orvos ezredes, prof. dr. Gál János egyetemi tanár, PhD, a Semmelweis Egyetem Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Klinikájának klinikaigazgatója, dr. Helfferich Frigyes orvos ezredes, PhD, dr. Kovács László nyugállományú orvos ezredes, PhD, dr. Mátyus Mária orvos ezredes, PhD, dr. Meglécz Katalin orvos ezredes, dr. Németh András nyugállományú orvos dandártábornok, prof. dr. Rókusz László nyugállományú orvos ezredes, dr. Sótér Andrea alezredes, dr. habil. Szabó Sándor András orvos ezredes, egyetemi docens, dr. Szakács Zoltán orvos ezredes, PhD, dr. Tamás Róbert orvos dandártábornok, dr. Tóth Judit az EMMI Egészségügyért Felelős Államtitkárság képviselőjében, és végül, de nem utolsósorban dr. Vekerdi Zoltán orvos ezredes, PhD.

A Honvédorvos több mint 130 éves története során tehát láthatóan sokat változott, ahogyan a katona- (és katasztrófa)orvostan és maga a világ, a tudomány is. A szakfolyóirat magán viseli ennek a hosszú időszaknak minden katonai, politikai és a tudományos paradigmát meghatározó jellegzetességét, de egy tekintetben folyamatos megújulásai mellett állandó maradt: az aktuális lehetőségek függvényében hűségesen és magas szakmai színvonalon szolgálta szakterületének gyakorló és kutató munkatársait.

A tudományos közélet harmadik tartópillérét a szakmai szervezetek képezik, és a Militärarzt példáján, illetve a Honvédorvos hosszú történetének vázlatos áttekintéséből is látszik, hogy a saját vagy legalább saját tematikájú szakfolyóirat megléte nem feltétlenül kötődik önálló szakmai egyesülethez. Másrészt azonban a szakmai egyesületek megalakulása sem biztos, hogy feltétlenül együtt jár tudományos szakfolyóirat indításával. Mindazonáltal – amikor a művelődés- és tudománytörténetben, a tudományos diskurzus és a tudományos téglarakás históriájában – elérkezett az önálló szakmai szervezetek megalapításának ideje, akkor a katonaorvos-társadalom szintén megszervezte saját grémiumát, a kapcsolattartásra, az ismeretek – és mai szóval élve a jó gyakorlatok – átadására, a napi rutin vagy a történelem viharai által feltett kérdések fölötti közös gondolkodásra, a problémamegoldásra, a mindenkori jelen kihívásaira adekvát válaszok megfogalmazására. Igaz ez úgy a XIX. század utolsó évtizedeire, mint a XXI. század elejére.

A hadseregekhez kötődő tudományos egyesületek sok tekintetben építettek a korábbi katonai kaszinók – lassan-lassan gazdagodó szerepű – hálózatahoz, hiszen ezek eleinte csupán „bajtársi és gazdálkodási célok előmozdítása végett” [30] alakultak meg, és csak idővel váltak a társasági élet, az eszmecsere és a tudományos kommunikáció színtereivé. Az első „igazi” tiszti kaszinók Magyarországon az 1850-es években jöhettek létre, a dekád legvégéről származó adat szerint Arad 1859-ben már rendelkezett ilyen intézménnyel [31], Pesten pedig 1861-től a Károly-kaszárnyában, az Invalidusok házában működött Casino-Verein [32] a birodalmi, a császári-királyi hadsereg kötelékében; azonban leginkább az 1868/1869 és 1875 közötti időszak volt az általános

Ötödik évfolyam. 2. szám. Pest, január 12. 1871.

A HONVÉD

ELSŐ MAGYAR KATONAI HETILAP.

Előfizetési ár:
Egy évre 6 frt. Félévre 3 frt. Negyedévre 1 frt. 50.
Előfizethető a „Honvéd” kiadóhivatalában
Pesten (megyeháztér 9-ik sz.)
hova a felszólamlások is intézendők.

SZERKESZTI ÉS KIADJA:
EGY HONVÉD-TISZTI TÁRSULAT.

A lap szellemi részét illető közlemények
a szerkesztőségben
Pest, Angol királyné
czimű szállodába
intézendők.

Köszönet a m. k. honvédsereg altisztei- és honvédeinek.

A honvédsereg altisztei és honvédei oly nagy számmal rendelték meg lapunkat, hogy (egyetlen egy zászlóaljt kivéve) alig van honvédszászad, melynél lapunk ne volna található. Ez áldozatkészség csak nemzeti hadseregénél lehetséges, melyben mindenki igyekszik magát kiképezni, hogy a hazát megvédhesse. Nálunk a hazaszeretete vezérli tetteinket nem pedig a gépies erőszak. Azért egy honvédsereget legyőzni nem lehet. Szerk.

Első magyar katonai tudományos egylet.

A magyar hadtudomány megalapítását egyedül a honvédtisztektől várhatjuk.
A kezdeményezésnek a honvédtisztektől kell származni, mert csak így fejlődhetik ki a hadtudomány körül azon élet, mely szerint kicsiny és nagy, képzett és nem képzett (a hadtudomány iránt érdeket mutató) igyekezzék a téren erejét megpróbálni. — A közös hadseregénél a hadtudomány egyeseknél magas polezon áll, másoknál egészen hiányzik. Ez onnét van, mert egyes táborkari tisztek az egész katonai irodalmat dominálják és a szerény tisztt nem mer fellépni, mert amazok által intimizálva van.
Okulva e példán főczélunk a katonai ismereteket népszerűsíteni és azokat inkább egyelőre csak általánossá tenni. Ezen cél előmozdítására a „Honvéd” szerkesztősége egy katonai tudományos egyletet alakít.
A „Honvéd” szerkesztősége minden negyedévben egy katonai és a mellett általános érdekű kérdést tűz ki, melyre pályázatot hirdet.
A mely munka pályanyertes, az a rendes díjazáson kívül még 6 arany pályadíjt nyer. A többi a pályázatra elfogadott művek mindnyájan díjaztatnak.
A pályanyertes mű külön füzetben adatik ki. A többi pályázatra elfogadott művek a „Honvéd” lap hasábjain kivonatban fognak ismertetni.

Az egylet tagja lehet minden honvéd évenként 2 frt beiratási díj mellett. Az egylet minden tagja a pályaműveket ingyen megkapja.
A művek elfogadása és az elfogadott művek közt a legjelesebb meghatározása egy katonai bizottság által történik.
A tisztelt zászlóalj- és század-parancsnokokat felkérjük, méltóztassanak a honvédség érdekében ezen cél elérését lehetőségessé tenni, a mennyiben oda működnek, miszerint minden zászlóalj tisztikara 2 részvénnyel per 2 forint elvállaljon. Így egy zászlóalj tetteleg állomány tisztjeire évenként 2 frt esik; nem különben a szabadságolt állomány tisztjeire is 2 forint.
Csak a honvédség kezdeményezése fogja e magas célt előmozdítani, csak egyesült erővel lehet elérni, hogy a szellem szabadon repüljön, míg ha a kezdeményezés felülről jő, úgy járunk, mint hajdan Ausztriában történt, hol minden sasnak, ki igen magasra repülhetett volna, megnyírbálták szárnyait.
A „Honvéd” szerk.

A fennebbi célra a zászlóalj- és századoknak postai utalványt küldöttünk szét és kérjük a t. zászlóalj-parancsnokságokat azokat nekünk szívesen visszaküldeni következő czim alatt:

**A „HONVÉD” SZERKESZTŐSÉGÉNEK
KATONAI TUDOMÁNYOS EGYLET BEIRATÁSI DIJJA.**

PEST,
Angol királyné szálloda.

7. ábra. Az Első Magyar Katonai Tudományos Egylet felhívása A Honvédban

hadtudományi katonai kaszinóegyletek alapításának kora [33]. A bécsi anyaszervezet 1866-os életre hívása után társszervezetként már 1868-tól a közös hadsereghez kötődő pesti Militär-wissenschaftlicher und Casino-Verein (Katonai Tudományos és Kaszinóegylet) szolgált a magyarországi hadtudományi és egyéb tematikájú tudományos tevékenység igazi, formálisan kialakított és működtetett színteréül [34].

A Magyar Királyi Honvédség megalapítása azonban új lendületet adott e területnek, az első magyar katonai hetilap, az 1867. augusztus 5-ével megindult A Honvéd beköszöntő cikkében a következőképpen fogalmazta meg feladatvállalását: „...mi honvédek 18 év [a szabadságharc leverése] óta más pályákat követtünk, és kevésnek közölünk volt ideje és alkalmunk a hadi tudomány fejlődését és előmenetelét figyelemmel kísérni” [35], vagyis a Honvédségnek saját tudós közösséget kell szerveznie. Így nem véletlen, hogy hamar felvetődik az önálló, magyar identitású, honvédségi tudományos egylet megszervezésének ötlete is, és 1871 januárjában már címdoldalon szerepel a szervezettileg a folyóirathoz kötődő Első Magyar Katonai Tudományos Egylet felhívása, azzal az indoklással, hogy „a magyar hadtudomány megalapítását egyedül a honvédtisztektől várhatjuk... ezen cél előmozdítására a 'Honvéd' szerkesztősége egy katonai tudományos egyletet alakít” [36]. (Vagyis A Honvéd általában a magyar hadtudományi iskola megteremtésén munkálkodott, a Honvédorvos pedig – szó volt már róla – ekkor még a közös hadsereghez kötődő katonaeorvosi szaklap, a Militärarzt magyar megfelelője lett.)

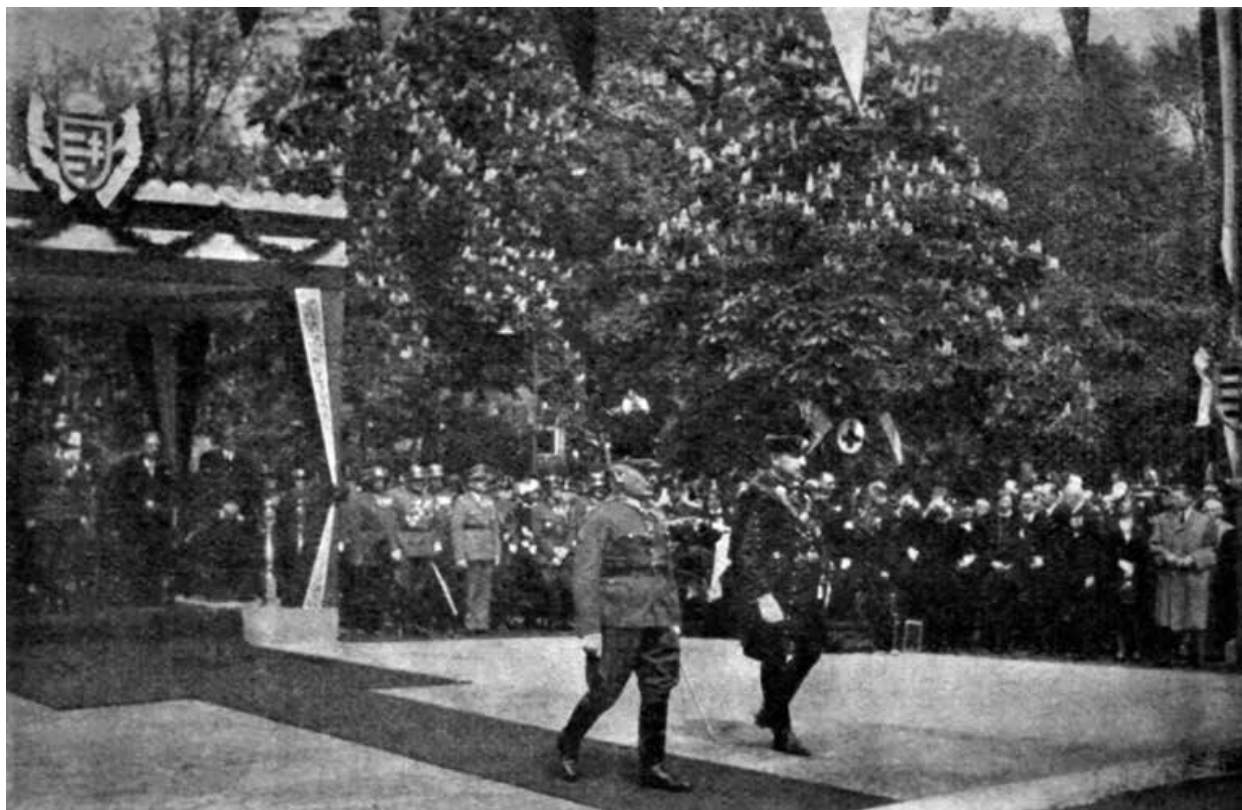
Az általános hadtudományi egyletek mintáját követve azonban rövidesen megszerveződtek a katonaeorvosokat tömörítő tudományos egyesületek is. Elsőként 1874-ben az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb helyőrségi városában, Bécsben a Wissenschaftlicher Verein der Militärärzte der Wiener Garnison [37] alakult meg, a Militärarzt pedig 1876-tól rendszeresen tudósított a szervezet szakmai programjairól [38], utóbb pedig a többi társszervezet (Kassa, Krakkó, Lemberg, Pozsony, Prága, Przemyśl, Temesvár, Theresienstadt-Leitmeritz, Szarajevo, Zágráb, Nagyszeben és Mostar katonadoktorainak) szakmai és egyleti hivatalos életéről. A magyar fővárosban 1869-től „bajtársi alapon” tartottak tudományos rendezvényeket a helyőrség közös hadseregbeli katonaeorvosai, 1875-től azonban már a bécsi székhelyű testvérszervezet mintájára hivatalos egyesületi keretben működtek együtt, és 1890-ben a honvédorvosi kar tagjai szintén csatlakoztak az egyletnek [39]. Bizonyára a tagság bővülésének, ezáltal az egyesületi élet pezsgőbbé válásának is szerepe lehetett abban, hogy a Militärarzt 1891-től, a helyőrség katonai és igazgatási jelentőségének megfelelően Bécs után Budapestről másodikként adott hírt rendszeresen a Budapesti Katonaeorvosok Tudományos Egyesületének (Wissenschaftlicher Verein der Militärärzte in Budapest) üléseiről, éves beszámolóiról [40]. Figyelemreméltó azonban, hogy a budapesti kiadású Honvédorvos még ekkor, illetve ezután sem tartotta fontosnak, hogy a helyőrségi katonaeorvosi tudományos életről cikkezzen, pedig ebben a szakmai szervezetben a közös hadsereg és a Honvédség doktorai közösen voltak tagok, tartottak előadásokat és vállaltak tisztségeket. Ez a hadseregek közötti együttműködés pedig 1906-tól magában a szervezet megnevezésében szintén láthatóvá vált, az 1905. december 14-én tartott közgyűlésén az Egylet tagsága megszavazta, hogy neve a továbbiakban „Wissenschaftlicher Verein der k. und k. Militär- und Landwehrärzte der

Garnison Budapest” lett, vagyis a Magyar Királyi Honvédség katonaorvosai a szervezet elnevezésében szintén reprezentált, hivatalos képviselmet nyertek [41].

A Nagy Háború, a Monarchia felbomlása és a trianoni szerződés következtében magának a Magyar Királyságnak széttöredezése, a Csonkamagyarországot mint vesztes hatalmat sújtó intézkedések után nem csupán a Honvédorvosnak volt sok időre szüksége ahhoz, hogy újra megjelenhessen a szakfolyóiratok palettáján, éppígy a katonaorvosi szakmai szervezet is csak néhány év elteltével szerveződhetett újjá. A Honvédorvosok Tudományos Egyesülete (HOTE) 1924. október 7-én alakult meg, az előkészítő munkálatok azonban már jóval korábban, 1922 óta folyamatban voltak, ám ekkor még az éppen befejeződött háború és a kegyetlen békediktátum keltette közhangulat és hivatalos vélekedés nem kedvezett a hadsereghez kötődő társaság életre hívásának. A HOTE nem csupán azáltal bír nagy jelentőséggel a magyar kulturális örökség kincsestárában, hogy saját nemzeti kezdeményezésre jött létre a korábbi közös hadsereghez kötődő katonaorvosi tudományos egyesülettel ellentétben, hanem azáltal is, hogy nem regionális, sőt inkább lokális egyesület-sejteken folyt a szakmai munka a helyőrségi szervezeti kötődés következtében, hanem országos kiterjedésű, teljes nemzeti tagságú, egységes identitású szellemi közösséget szervezett.

Az egyesület formális megalakulása után még jó pár évig, 1929-ig nem rendelkezett saját orgánummal, így az egyesületi hírekről az orvosi lapokban, leginkább az Orvosi Hetilapban, de néhány esetben a Budapesti Orvosi Újság vagy a Gyógyászat, illetve gyakrabban a Gyógyszerészi Közlöny, valamint a Gyógyszerészi Szemle hasábjain tudósította a szakmát, számos esetben pedig, főként már az 1930-as években a Magyar Katonai Szemle hozott „sportorvosi” témájú dolgozatokat a HOTE tagjainak tollából. Az 1920/1930-as évtizedekben jellemző volt a honvédorvosi karnak a civil orvostársadalomba való elrejtése, a nyilvánosság felé az önálló hivatás voltának kényszerű tagadása – Ajkay Zoltán vezértörzsorvos 1932-ben elhangzott szavait idézve –: „A polgári orvosok közé és az egész polgári társadalomba való bekapcsolódás iránti törekvésünk ... mindjobban sikerül, úgy hogy az az elkülönítettség, amelyre első beszédemben mint sajnálatos, a múltból ránk visszamaradt örökségre rámutattam, jóformán már teljesen megszűnőben van.” [42], és Ajkay doktor a HOTE elnökeként büszke volt arra, hogy ennek támogatására már egy korábbi beszédében „a sportok művelésére s a sportokkal orvosi szempontból való foglalkozásra: a speciális sportorvossá való kiképzésünkre hívtam fel ... a figyelmet.” Nem véletlen, hogy a II. világháborút megelőző nyílt haderőfejlesztéshez, fegyverkezéshez, militarizációhoz való hozzájárulásként az egyesület szervezője és rendezője volt az 1938. április 28. és 30. között Budapesten megtartott Első Magyar Sportorvosi Kongresszusnak és Kiállításnak, mely rendezvény konferenciakötetét 1940-ben tette közzé a társaság Frank Richárd vezértörzsorvos előszavával [43].

A II. világháború éveiben, főként az egyre inkább nyilvánvalóan vesztesre álló hadsereg kötelékében az egyesületi életben, illetve az szervezet tagságához kötődő publikációkban magától értetődően a harctéri, hadi orvoslás kapott mindjobban növekvő szerepet, a feladat újra a mozgósítás idejére katonaorvosi egyenruhát kapott civil doktorok szaktudással való intellektuális felkészítése, feladatuk ellátására való buzdítása, valamint hazaszeretetük, bajtársiasságuk, lelki erejük, állóképességük

8. ábra. Dr. Frank Richárd és dr. Mutschenbacher Tivadar a koszorúzáson.
Archív felvétel

felvértézése a mindennek ellenére küzdeni tudás támogatására. Különleges jelentősége volt ebben a történelmi pillanatban a HOTE és a Magyar Országos Orvos Szövetség (MOOSZ) gyűjtéséből emelt, a hősi halált halt magyar orvosoknak emléket állító emlékmű, Horvay János szobrászművész alkotása felavatásának, amely eseményre 1942. május 17-én került sor az Üllői út és a Ludoviceum utca elágazásánál lévő parkban, Horthy kormányzó jelenlétében. Az avatóbeszédet dr. Frank Richárd orvos vezérőrnagy és dr. Mutschenbacher Tivadar egyetemi rendkívüli tanár, a MOOSZ elnöke tartotta, a Fővárost hivatalból Szendy Károly polgármester képviselte [44].

Az újabb vesztes háború, a materiális és szellemi, eszmei romokból való újjáépítés feladata és kötelezettsége a szovjet megszállás, a politikai fordulat azonban újra véget vetett a katonaeorvosi kar tudományos és társadalmi közösségépítésének, a Honvédorvosok Tudományos Egyesületét végül – mint egy korábbi társadalmi berendezkedéshez kötődő és immáron nemkívánatos szerveződést – 1947. február 17-ével miniszteri határozat szüntette meg [45]. Hivatalosan funkciójának betöltésére még 1945. július 5-én jött létre az Orvos Egészségügyi Szakszervezet Honvédorvosi Szakcsoportja dr. Király László elnök, dr. Merényi Gusztáv alelnök, dr. Kiss Nándor titkár, Oláh András jegyző és dr. Nagy Zoltán pénztáros vezetése alatt [46]. Mindazzal együtt azonban, hogy a szakcsoport vezetősége valamint tagsága számos jeles gyakorló és tudós orvost tudhatott soraiban, a szakszervezeti kötődés sokkal inkább politikai, mint szaktudományos szerepvállalást jelentett. Mellette valódi tudományos grémiumként, bár felsőbb rendelkezésre, a Honvédelmi Minisztérium 1947-ben szervezte újjá a két világháború között

9. ábra. A hősi halált halt magyar orvosok emlékműve (1942). Archív felvétel

is meglévő Honvéd Közrendészeti és Egészségügyi Tanácsot Honvéd Egészségügyi Tanács [47] néven, amely később a Magyar Néphadsereg Orvosi Tudományos Tanácsaként egy hosszú korszakon átívelő tudományos műhely és „a legfelsőbb fórum” [48] szerepét töltötte be. A rendszerváltoztatás után a stafétát a 30. születésnapját ünneplő Katonaorvosi Társaság, a mai Magyar Katonai Katasztrófaorvostani Társaság vette át tőle [49]. Ezen szervezetek munkájáról azonban részletesen az MKKOT harmincéves fennállása tiszteletére összeállított tematikus szám másik tanulmányai szólnak.

A katonaorvosi (és társszakterületi) tudományos infrastruktúra, az elméleti, kutató munka és a gyakorlati tevékenység, annak tapasztalataiból leszűrhető kollektív szaktudás felhalmozását, átörökítését, átadva-megosztva gyarapítását szolgáló háttérintézmények, vagyis a szakképzés, a speciális szakfolyóirat, valamint a szakmai szervezetek, időről időre változó jellegű, eltérő módszereket alkalmazó, különféle tematikájú, a mindenkori történelmi helyzetekhez és a tudományos fejlődéshez igazodó hordozói a katonaorvosi hivatásbeli identitásnak, mindenkor kifejezői és alakítói annak a szerepnek, amelyet egy-egy hadsereg katona-egészségügye országa, társadalma, saját katonái és a civil lakosság biztonsága érdekében felvállal. A magyarországi katona-egészségügy 240 éves történetére, ezen belül a Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság három évtizedes fennállásának históriájára visszamenőlegesen és előremutatón is igaz a Honvédorvosban megfogalmazott katonaorvosi hitvallás: „Azon komoly és komor foglalkozás közepett, mely ’a hazáért meghalni’ tanít, mi orvosok képezzük a vigasztaló elemet, mert mi meg a ’hazáért megélni’ segítjük polgártársainkat.” [50]. Ez a cél, ez a kötelesség, ez a becsület.

Irodalom

- [1] Kulcsár K.: II. József utazásai Magyarországon, Erdélyben, Szlavóniában és a temesi Bánságban. 1768-1773. Budapest, 2004, Gondolat – Magyar Országos Levéltár. 289.
- [2] Vö. Romshorn, C.: Kaiser Joseph II. und seine Zeit. Leipzig, 1845, Reclam. 51., 298.
- [3] Kirchenberger, S.: Chronologische Tabelle zur Geschichte des k. und k. österr.-ungar. Militär-Sanitätswesens. Wien, 1896, Šafář. 7., 15.; Kirchenberger, S.: Geschichte des k. und k. österreichisch-ungarischen Militär-Sanitätswesens. Wien, 1895, Šafář. 10., 60–61.
- [4] HM HIM Hadtörténelmi Levéltár [a továbbiakban: HL]. Fond I. 1. General Commando. 1785. 183. doboz. 34 számos helyen; 1786. 213. doboz. 34/ 14., 40., 59., 111.; 1788. 252. doboz. 34/ 78., 245., 294.
- [5] Brambilla, G. A.: Rede auf den Tod des Kaisers Joseph II. ... Wien, [1790?], Gräffer und Alberti. 16.
- [6] HL. Fond I. 1. General Commando. 1781. 119. doboz. 34/36. Pest, 1781. május hónapja.
- [7] Beiträge zur Geschichte des österreichischen Heerwesens. Heft 1. Wien, 1872. Seidel und Sohn. 69., 110-113.; Brambilla, G. A.: Rede auf den Tod des Kaisers Joseph II. ... Wien, [1790?], Gräffer und Alberti. 26-27.; Handbook of the medical services of foreign armies. Part. 3., Austria-Hungary. London, 1910, Mackie and Co. 11.
- [8] Ishida, S.: Reception of a Viennese physician in Japan. A bibliographical study on the works of Joseph Jakob Edler von Plenck (1730-1809). Orvostörténeti Közlemények. 166-169. Budapest, 1999, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár – MOTESZ Magyar Orvostörténelmi Társaság. 28.
- [9] Hof- und Staats-Schematismus ... Haupt- und Residenzstadt Wien ... auf das Jahr 1781. Wien, 1781, Gerold. 279., 298.
- [10] Brambilla, G. A.: Instruction für die bey den kaiserl. königl. Armeen, und in den Feldspitälern angestellten Feldchirurgen. Wien, 1799, Trattner.
- [11] Beytrag zum Reichs-Postreuter. Vom 11ten Junii, 1781. 1.
- [12] K. M.: A Theatrum Anatomicum... Élet és Tudomány. 2001. 16. 504.; Schultheisz E.: Fejezetek az orvosi művelődés történetéből. Sajtó alá rend. Gazda I. Piliscsaba, 2006, Magyar Tudománytörténeti Intézet. 69.; Horányi I.: Az anatómiai viaszpreparáció kialakulásának és virágkorának történeti összefoglalója. Orvostörténeti Közlemények. 133–140. Budapest, 1991–1992, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár, Levéltár – Magyar Orvostörténelmi Társaság. 133.
- [13] A teljes történeti áttekintést ld. Pogányné Rózsa G.: Fordulópontok a 240 éves magyarországi katona-egészségügyi intézményrendszer történetében. Honvédorvos. 2021. 3/4.
- [14] Vö. Der Militärarzt 1867 és 1917 közötti kötetei az Österreichische Nationalbibliothek honlapján: Anno. Historische Österreichische Zeitungen und Zeitschriften. URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=dma>.
- [15] Ein Votum über die beabsichtigte Gründung einer „medizinischen Zeitung der österreichischen Militärärzte“. Militärarzt. 1878. col. 85–86.
- [16] Chronik des „Militärarzt“. (1866–1916). 1. Militärarzt. 1916. col. 28.
- [17] Wiener Medizinische Wochenschrift. 1919. col. 708–710.
- [18] Tisztelt Olvasóinkhoz! Honvédorvos. 1888. 1. 1.
- [19] Kovács József tanár. In: Honvédorvos. 1897. 49.
- [20] A katonaorvosok kiképzetése. Orvosi Hetilap. 1883. col. 1305.
- [21] Beköszöntő. Honvédorvos. 1929. 1. 1.
- [22] Franz G.: Beköszöntő. Honvédorvos. 1929. 2.
- [23] Ajkay Z., ajkai: Megnyitó beszéd. Honvédorvos. 1930. 221.

- [24] Millián B.: A honvéd egészségügy időszerű kérdései. Honvédorvos. 1944. 8.
- [25] HL. Fond X. 5. HKKK. 1945. 86/kt. 1945. Bp., 1945. júl. 14.
- [26] Az MH EK Tudományos Könyvtárának 1945 és 1950 közötti történetével kapcsolatban részletesebben vö. Pogányné Rózsa G.: Historia domus 1945-1950. Források és adalékok a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtára és a Honvédorvos című szakfolyóirat történetéhez. Könyvtári Figyelő. 2018. 391-401.
- [27] Merényi G.: Előszó. Honvédorvosi Közlemények. 1949. 3–4.
- [28] Pogányné Rózsa G.: A Honvédorvostól a Honvédorvosig. Jubileumi visszatekintés az egyetlen magyar katonai orvosi szakfolyóirat 130. évére. Orvosi Könyvtárak. 2018. 4. 27–28.
- [29] A Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálat 1992. évi munkájának értékelése. Kézirat. Budapest, 1993. 23. Ezúton is köszönöm szépen dr. Svéd László nyugállományú orvos altábornagy úrnak, PhD, hogy rendelkezésemre bocsátotta ezt az iratot.
- [30] Danczer A.: A mi hadseregünk. Az Osztrák–Magyar Monarchia népei fegyverben és zászlók alatt. Budapest, 1889, Franklin-Társulat. 129.
- [31] Eőry G.: A kaszinók elterjedése Magyarországon. Századok. 2017. 4. 819. p. http://epa.oszk.hu/03300/03328/00025/pdf/EPA03328_szazadok_2017_04_809-842.pdf
- [32] Papp F.: A tiszti kaszinók története a két világháború között. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2014. 19.
- [33] Danczer A.: A mi hadseregünk. Budapest, 1889, Franklin-Társulat: 130., Papp F.: Az Osztrák–Magyar Monarchia tiszti kaszinói a XIX. században. Hadtörténelmi Közlemények. 2014. 505.
- [34] György A.: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Budapest, 1886, Athenaeum. 344–345.
- [35] Bethlen O.: Az olvasóhoz. A Honvéd. 1867. augusztus 5. 1.
- [36] Első magyar katonai tudományos egylet. A Honvéd. 1871. január 12. 5.
- [37] Statuten für den wissenschaftlichen Verein der Militärärzte der Wiener Garnison. Militärarzt. 1874. col. 6-7.
- [38] Rammel, F.: Wissenschaftlicher Verein der k. k. Militärärzte in Wien : (Sitzung vom 20. November 1875.). Militärarzt. 1878. col. 12-13.
- [39] Egyesületi ügyek. Honvédorvos. 1929. 15.
- [40] Chronik des „Militärarzt“. (1866–1916). 2. Militärarzt. 1916. col. 51.
- [41] Wissenschaftlicher Verein der k. und k. Militär- und Landwehrärzte der Garnison Budapest. Sitzung vom 9. Jänner 1906. Originalbericht des „Militärarzt“. Militärarzt. 1906. col. 90.
- [42] Ajkay Z.: A honvédorvosi kar tudományos továbbképzése. Magyar Katonai Szemle. 1932. 186., 188.
- [43] Egyesületi Ügyek. Honvédorvos. 1938: 122.; Az Első Magyar Sportorvosi Kongresszus és Kiállítás 1938. Rend. a Honvédorvosok Tudományos Egyesülete ; előszóval ellátta Frank R. Budapest, 1940, HOTE.
- [44] A hősi halált halt magyar orvosok emlékműve. Orvosi Hetilap. 1942. 233.
- [45] Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete. Budapest Főváros Levéltára. Budapest egyesületei. In: Hungaricana. <http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53644/>
- [46] Honvédorvosi Szakcsoport jegyzőkönyvkivonatai. Honvédorvos. 1949. 162.
- [47] 25.334/eln. orv.-1947. sz. körrendelet. Honvédségi Közlöny. 1947. 321.
- [48] Takáts L.: A magyar katona-egészségügy szocialista építésének kezdeti időszaka. Honvédorvos. 1978. 205.
- [49] HM HIM. Központi Irattár. Fond 154/22/2. 431/2. 1991. évi május havi munkaterv. Bp., 1991. április 30.
- [50] Tisztelt Olvasóinkhoz!. Honvédorvos. 1888. 1.1.

A tanulmányban közölt képek tulajdonosai:

Arcanum Digitális Tudománytár, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, HM Zrínyi Nonprofit Kft. archívuma, Josephinum.at, Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen.

Gabriella Pogány Rózsa, PhD

Anniversaries in the Hungarian military medical scientific infrastructure

The Hungarian military doctors celebrated 2021 the 240th anniversary of the Hungarian military health care system and the establishment of the scientific infrastructure, but also the 30th one of the founding of the current professional organization, the Magyar Katonai- Katasztrófaorvostani Társaság (MKKOT, Hungarian Society of Military and Disaster Medicine). The two anniversaries cannot be separated from each other, in 1781 Joseph II. himself intended the organizing of scientific life in military medicine. However, building on its predecessors and traditions, the MKKOT was established after the change of regime (1990) in Hungary.

Key-words: *History of scientific work in military medicine, military medical training, Honvédorvos (special journal in military medicine „Military Doctor”), Der Militärarzt, scientific organisation of military medicine.*